ПӘЙҒӘМБӘРГӘ ДОҒА

Салауат –Мөхәммәд пәйғәмбәргә (с.ғ.с.) доға, тигәнде аңлата. Кем тәү башлап уны исем итеп үҙ балаһына ҡушҡандыр – билгеһеҙ. Бәлки, башҡорт старшинаһы Юлай Аҙналиндыр? Әйтеүе ҡыйын. Һәр хәлдә әлеге көндә был исем башҡа бер халыҡта ла осрамай. Салауат - бөгөн халҡыбыҙҙың иң яраткан исемдәренең береһе.

Һәр бер халыҡтын уның рухын күтәрә торған, уның холҡон, булмышын сағылдырған, уны батырлыҡҡа, яҡшылыҡҡа әйҙәгән милли геройы була. Ҡайһылыр халыҡта ул хатта әкиәт геройы ла булыуы мөмкин (әкиәт, легенда нигеҙендә ысынбарлыҡ ятыуын онотмайыҡ). Беҙҙең халыҡтын геройҙары күп, ә иң ололары, быуаттар артылышында балҡып торғандары икәү – Урал батыр һәм Салауат батыр. Ни өсөн тап Салауат Юлаев –башҡорт халҡының милли геройы? Һәм ни өсөн уны шул тиклем күтәрәләр, быға ул лайыҡмы икән, тигән һорау ҡуйыусылар ҙа булыр. Ысынында бөгөн Республикала йәмәғәтселек һәм хөкүмәт кимәлендә Салауат исемен мәңгеләштереү буйынса күп эштәр башҡарыла. Батырҙың тыуына 250 йыл тулыуға ҡарата быға тиклем Башҡортостанда бер шәхестен дә өлөшөнә төшмәгән онотҡоһоҙ оло тамаша... Ошонан һуң йыл һайын үткәрелә килгән Салауат көндәре, Эстония менән дусլыҡ күпере, Өфөләге Салауат проспекты, Салауат тураһындағы тарихи, публицистик һәм художестволы әҫәрҙәр.... Уның тураһында яңынан-яңы мәғлүмәттәр табыла. Тарихсылар, крайҙы өйрәнеүселәр эҙләнеүҙәрҙе туҡтатмай, һаман да тикшерә, өйрәнә... Йылдар, быуаттар үткән һайын Салауат исеме, Салауат образ күтәрелгәндән-күтәрелә, тағы ла балҡыбыраҡ киткәндәй.

Рәсәй батшалығы уны халыҡ хәтеренән бөтөнләй юйып ташларға ынтылды. Әбей батша әмере менән уның исемен сабыйҙарға ҡушыу үлем янауы менән тыйылды. Батырҙың хатта исемен эҙәрлекләү быуат ярымдан ашыу дауам итте. Бөйөк Ватан һуғышынан һуң ғына башҡорттар үҙ балаларына батыр исемен ҡуша башлай. Һәм ул һәр ауылда мотлаҡ осраған Мөхәммәд, Нурмөхәммәт, Әхмәт, Самат кеүек мәртәбәле исемдәр менән бер кимәлдә йәнә таралып китә. Әгәр ҙә Злобин һәм Протазановтар булмаһа, Салауат исеме архивтарҙа ғына ҡалыр, ул исемде йөрөтөүселәр ҙә булмаҫ ине, тиеүселәр ҙә табылыр. Эйе, С. Злобиндың ,,Салауат Юлаев,, романы, артабан кинорежиссер Я.Протазановтың шул исемдәге фильмы һуғыш йылдарында совет һалдаттарын батырлыҡҡа рухландырҙы, Тыуған еребеҙҙе, Ватанды Салауаттай яратырға һәм һаҡларға әйҙәне... Салауат исеме бынан башҡа онотолор инеме икән? Юҡ, әлбиттә. Урал батырын, уның тураһындағы бөйөк эпосты нисәмә меңдәрсә йыл йөрәгендә, хәтерендә һаҡлай алған халыҡ быуат ярым - ике быуат эсендә үҙенен Салауатын нисек онотһон? Был мөмкин түгел! Салауат унын йөрәгендә, ҡанында, рухында!

Ә шулай ҙа ни өсөн? Ни өсөн тап Салауатты халыҡ үҙенең милли геройы итеп күтәргән? Башҡорт халҡының батырҙары ла, сәсәндәре лә аҙ булмаған. Танылған тарихсы һәм журналист Салауат Хәмиҙуллин үҙенең ,,Тарихи мөхит,, телевизион фильмының Салауат Юлаев тураһындағы серияһында (2013 йыл, 9декабрь) ошо уҡ һорауҙы ҡуя. Салауат Юлаев Пугачев яуында бөтөн башҡорт ғәскәрҙәренә етәкселек итмәгән, ул тиҫтәләгән ҡаһарман командирҙарҙың береһе генә. Ләкин тик Салауат ҡына халыҡ батырына әүерелә. Фильмда беҙ был һорауға ышандырырлыҡ яуап алабыҙ.

Салауаттың даны батыр һәм сәсән булараҡ ҡына түгел, үҙенен йәшенә хас булмағанса ғәжәйеп аҡылы, Ҡөрьәнде яҡшы белеүе, уҡымышлы, ҙур ғилем эйәһе булыуы менән дә һуғыш яуына тиклем үк бөтөн башҡорт иленә таралған була. 19-сы быуат яҙыусыһы Ф.Нефедов (1838-1902) Салауат тураһында былай яҙа: ,,Ул – ғалим һәм шағир. Ул Ҡөрьән һәм шәриғәтте белә, үҫмер егет алдында аҡһаҡалдар ихтирам менән баш эйә, унын ғилемлегенә муллалар ғына түгел, ахундар хайран ҡала...,,

Тарихсы Салауат Таймаҫов Салауат Юлаевты суфый, тип атай. Унын дини етәксе булыуы ла ихтимал, ти. Салауаттың суфый, йәғни тәриҡәт юлында булыуын шиғырҙары уҡ һөйләй, ти ғалим.

Салауат Юлаевтын әлеге көнгә килеп еткән 15-ләгән шиғырының өсөһөндә генә Аллаһы Тәғәлә иҫкә алына.

...Сәскәләр менән һандуғас
Тәңрегә тәсбих әйтәләр.
(,,Уралым,,)

...Аҡландағы йылғаситендә
Ултырып тәсбих әйтеп Аллаға
Изге яуға тағы барам мин.
(,,Яу,,)

...Уралҡайым, һайрар ҡошҡайҙарың
Тыңлаһам да, телен белмәйем.
Тәсбих әйтә микән үлгәндәргә,
Тип эсемдән генә уйлайым.
(,,Ағиҙелкәй аға...,,)

Ошо ғына юлдар аша ла беҙ Салауаттың ябай шағир түгеллеген күрәбеҙ. Ә инде тәү сығанаҡтарға күҙ һалһаҡ... Билдәле булыуынса, Салауаттың тәүге ете шиғыры беҙгә 19-сы быуатта крайҙы өйрәнеүсе Руф Игнатьев(1818-1886) һәм Филипп Нефедовтың (сәсмә хәлдә) рус матбуғатында баҫылған мәкәләләре аша килеп етә. Р.Игнатьевтың ,,Башкир Салават Юлаев, Пугачевский бригадир, певец и импровизатор,, тигән әҫәрендә ете шиғыр ҙа тулыһынса бирелгән. Уларҙың бишәүһендә Аллаһы Тәғәлә бер нисә урында иҫкә алына. Мәҫәлән, ,,Уралым,, шиғыры былай башланып китә:

О! Урал мой благодатный,
Про тебя пою
Песнь ту мою –
И твое величье славлю.

На тебя глядя,
Сознаю *величье Бога*,
Божие дела!

Артабан шул уҡ шиғырҙа:

...Из всех птичек громче *славит*
Бога соловей.
Его голос чудный, сладкий,
Будто бы азан
На молитву кличет
Верных мусульман.

,,Һандуғас,, һәм ,,Тирмәмдә,, шиғырҙарында:

Тихой ночью в перелеске
Соловей поет.
Бога ли славит эта песня,
Мира ли красоту...

(Хәҙерге варианттта,,Аллаһ,, һүҙе ,,күк,, һүҙе менән алмаштырылған: Күктеме, ерҙеме данлай? Кем белә уны.)

...Хор пернатых *Бога славит*
С утра до зари,
Соловей же чудо-птица
Днем поет и в ночь,
Значит больше всех *Аллаха*
Славит соловей.

,,Яу,, шиғырында:

У того ручья я *Богу*
Песнь мою, *хвалу*
Пел и снова в сечу
Соколом летел.

,,Егеткә,, шиғырында:

Так мужайся, храбрый воин,
Бога в помощь призови,
Богу храбрые угодны,
В поле битвы поспеши.

Күреүебеҙсә, шиғырҙарҙың бөгөнгө варианттарында был юлдарҙың күбеһе төшөрөп ҡалдырылған. (Әлбиттә, был ҡомарткыларҙы эҙләп табып, тәржемәләп, тәртипкә килтереп, баҫтырып сығарыуға күп көс түккән ихтирамлы ғалимдарыбыҙ, яҙыусыларыбыҙҙың бында ғәйебе юҡ. Сөнки, берәүгә лә сер түгел, дәһрилек заманы - советтар осоронда Аллаһты маҡтаған был юлдар текстан алып ташланмаһа, шиғырҙарҙы матбуғатта баҫтырыу, китаптарға индереү мөмкин булмаҫ ине.) Ә бит уйлап ҡараһаң, бөтә мәғәнә лә шул юлдарға ҡайтып ҡала кеүек. Мәҫәлән, ,,Һандуғас,, шиғырында: ,,Башҡа ҡоштар иртәнән кискә тиклем Аллаһты данлай, ә һандуғас көнөн дә, төнөн дә һайрай, тимәк, ул Аллаһты бөтәһенә ҡарағанда ла нығыраҡ маҡтай..,, - тиелә. Тап ошо юлдар Салауатты икенсе яҡтан аса. Сөнки төндәрен тороп, Аллаһҡа тәсбих йә зекер әйтеүсе Аллаһы Тәғәләне нығыраҡ

маҡтай, нығыраҡ ярата түгелме? Һәм үҙе шундай хәлдә булмаған зат был хаҡта ошолай итеп яҙа аламы? Кем әйтер, был -суфыйҙар шиғыры түгел, тип?
Быуаттар буйы ер-һыуҙарыбыҙҙы талаған, халҡыбыҙҙы ҡол итеп, муйыныбыҙға көсләп тәре тағырға тырышҡан, кешеләрҙе терелəй утта яндырған, йөҙҙәрсә ауылдарҙы үртәгән, ата-бабаларыбыҙ менән баш етмәçлек вәхшилектәр ҡылған яуыз батшалыҡҡа ҡаршы сыға Салауат. Эйе, Салауат батыр һуғышсы ғына түгел, ә үҙ артынан мендәрсә кешеләрҙе изге көрәшкә әйҙәй алырлыҡ көслө шәхес була. Ә был көс уға Аллаһы Тәғәләнән килә.

Пугачев яуы баҫтырылғас, Екатерина П исеменән генерал Потемкин Салауат Юлаевҡа шәхсән хат ебәрә. Бирелһәң, ғәфү итәбеҙ, тәүбәңә кил, тиелә унда. Әммә Салауат тәүбәгә килеүҙән баш тарта. Бүтән старшиналар, командирҙарҙың барыһы ла халыҡтың һәм үҙҙәренең именлеге хаҡына ҡоралдарын һала. Салауат баш һалмай. Ни өсөн? Ни өсөн, балалары, яҡындары хаҡына булһа ла, батшабикәгә буйһонмай? „Сөнки Салауат – ғорур! Уның батыр тигән даны бар. Ә батырҙар бирелмәй, батырҙар дошманына (батша булһа ла) баш эймәй!” - тип әйтәбеҙ. Ләкин шуныһы - тәриҡәт юлындағылар өсөн дан, шөһрәт, тигән төшөнсә юҡ. Яуға киткәндә лә Аллаһ исемен зекер иткән Салауаттың ҡорал һалмауын уның йәшлегенә, ғорурлығына, батыр данына тап төшөргөһө килмәүгә генә ҡайтарыу дөрөç түгел. Ошо урында миңә ауылдашым әүлиә Уйылдан мәзинендең яҙмышы иҫкә төшә. 1936 йылда уны ҡулға алалар. Динеңдән баш тарт, ул сағында һине һәм ғаиләңде тыныслыҡта ҡалдырабыҙ, тиҙәр. Береһенән-береһе бәләкәй алты балаһы, ҡатыны мөлдөрәп ҡарап торғанда ла, уларҙы ниндәй асы яҙмыш көткәнен белһә лә, исем өсөн генә булһа ла (уның йөрәген берәү ҙә асып ҡарай алмай бит) баш тартмай ул диненән. Мин Аллаһ юлындамын, Аллаһ ризалығы өсөн йәшәйем, үлһәм дә, уға хыянат итәсәгем юҡ, ти ул тыныс ҡына. Бер нисә көндән әүлиәне аталар. Йыуаш ҡына кеше булған, тиҙәр уны, ә иманы ҡайһылай көслө булған! Иманын ул бер нәмәгә лә алмаштырмаған! Был донъянан Аллаһ юлында шаһит булып киткән Уйылдан мәзин. Салауат та шаһит булыуҙы артығыраҡ күргән. Аллаһ ризалығы өсөн ерен, динен, халҡы, иле азатлығын яҡлап көрәшкән бит ул. Һәм быны өсөн кемдеңдер алдында тәүбә ҡылыу Аллаһы Тәғәләгә хыянат итеү булыр ине.

Дөрөҫөн әйткәндә, элек мин былар хаҡында уйланғаным юҡ ине. Уйланырға һәм ҡулға ҡәләм алырға былтырғы бер ҡыуанысльı ваҡиға сәбәпсе булды.

Былтыр көҙ Башҡортостанға бөтә донъяға билдәле ҙур әүлиә шәйех Солтан Мәхмәт Әдил килде. Ул изге әүлиәләр ятҡан урындарға зыярат ҡылды. Салауат районында батырыбыҙҙың музейында ла булды. Әүлиәнең Салауат батырыбыҙ тураһында һөйләгәндәре барыбыҙҙы ла тетрәндерҙе, күҙҙәребеҙҙе асты, хәҡиҡәткә яҡынайтты:
„...Салауат – Аллаһы Тәғәләнең арыҫланы. Ул – Аллаһ юлында көрәшкән. Һәм әлеге мәлдә ул Аллаһы Тәғәлә янында юғары урында, ҙур дәрәжәлә. Шуға күрә, әгәр халҡығыҙ, Аллаһҡа ғибәҙәттәр ҡылып, ҡиәмәт көнөнә тиклем иманын, мосолманлығын һаҡлап ҡала икән, Салауат та Аллаһтың

рәхмәтендә булыр, дәрәжәһе үҫер һәм Аллаһы Тәғәлә барыһына ла сауабын бирер.
...Аллаһтың яратҡан ҡолдарын яратығыҙ. Ул сағында һеҙ улар менән бергә булырһығыҙ. Иң элек беҙ пәйғәмбәребеҙҙе Мөхәммәд (с.ғ.с.) яратырға тейешбеҙ, шунан изге әүлиәләрҙе, сәхәбәләрҙе. Әгәр ҙә һеҙ Салауатты ғына ратһағыҙ ҙа, Аллаһы Тәғәлә хозурында яратҡан батырығыҙ менән йәнәш булырһығыҙ. Сөнки пәйғәмбәребеҙ (с.ғ.с.) хәҙисендә әйтелгәнсә, кеше ҡиәмәт көнөндә яратҡаны янында булыр. Аллаһы Тәғәләгә беҙ Салауат хөрмәтенә доға ҡылырға тейешбеҙ...” - тине оло әүлиә.
"Пәйғәмбәрлектән изге хәбәрҙәр кенә ҡалды," тигән Мөхәммәд салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм. Изге хәбәрҙәр беҙгә изге төштәр аша килә, йәки уларҙы әүлиәләр еткерә. Әүлиәнең Салауат тураһындағы был изге хәбәре батырыбыҙҙы беҙ әле уйлап та ҡарамаған, белмәгән кимәлгә күтәрҙе, илаһи ҡөҙрәтен асты. Ни өсөн тап Салауатты халҡыбыҙ онотмай, сөнки Аллаһ шулай ҡуша, үҙенең яратҡан ҡолон оноторға бирмәй, Урал батырҙы нисек онотторамаған, Салауат менән дә шул уҡ хәл.

„Салауат” һүҙе – Мөхәммәд ғәләйһис-сәләмгә доға, тигәнде аңлата, Пәйғәмбәребеҙҙе (с.ғ.с) ололау доғаһы. Салауат әйтеү – ҙур сауап. Бер салауат өсөн Аллаһы Тәғәлә беҙгә сауапты ун тапҡыр арттырып бирә. Сөнки Мөхәммәд (с.ғ.с.) - Аллаһтың иң яратҡан ҡоло. „Әгәр миңә бер салауат әйтһәгеҙ, Аллаһ һеҙгә ун салауат әйтер,”–тигән пәйғәмбәребеҙ. Мәҫәлән, иң ҡыҫҡа салауаттарҙың береһе - „Аллааһүммә салли ғәләә Мүхәммәдин үә ғәләә әәли Мүхәммәд” (Раббым, Мөхәммәд ғәләйһис-сәләмгә һәм уның ҡәүеменә рәхмәтеңде бир.) Уйлап ҡараһаң, әгәр Салауат исеме ошондай изге доғаларҙы эсенә ала икән, тимәк, был исемде әйтеү үҙе генә лә сауаплы. Һәм, Салауат исемдәре күп булып, шул исемде ҡат-ҡат әйтеп торған халыҡҡа күпме сауап, бәрәкәт яуа. Бына ни өсөн Екатерина П-не Салауаттың үҙе генә түгел, хатта исеме лә ҡурҡытҡан һәм был исемде ул ер йөҙөнән бөтөнләй юҡ итергә тырышҡан. Аллаһы Тәғәләнең рәхмәте төшөп торған, бәрәкәтле, иманлы, динле халыҡ батшаға кәрәкмәгән. Сөнки ундай халыҡты ҡол итеп булмай, ул бер Аллаһтың ғына ҡоло.

Салауат исемен ҡайһы башҡорт тәү башлап исем итеп үҙ балаһына ҡушҡандыр – билгеһеҙ. Бәлки, башҡорт старшинаһы Юлай Аҙналиндыр? Әйтеүе ҡыйын. Һәр хәлдә әлеге көндә был исем башҡа бер халыҡта ла осрамай. Салауат - бөгөн халҡыбыҙҙың иң яратҡан исемдәренең береһе.

Әйткәндәй, Өфөлә мосолман ҡәрҙәштәребеҙ бөйөк батырыбыҙ рухына бағышлап ҡорьән сыҡты. Был башланғысты башҡа тарафтарҙа ла күтәреп алдылар һәм был изге ниәттең, ғәмәлдең дауамлы булырына шик юҡ. Шатландырайыҡ батырыбыҙ рухын, Аллаһы Тәғәләнең сауабына ирешәйек – доғалар ҡылайыҡ.

Әлфиә Батталова.